

Kari Heino

Vielä erä tuulimyllyjä vastaan

HISTORIALLINEN ROMAANI

Henna Karppinen-Kummunmäki käsitteli *Historiallisen Aikakauskirjan* edellisessä numerossa 3/2017 niin kiinnostavasti vanhaa tuttua aihetta historiallisen romaanin suhteesta todellisuuteen, että hänen pohdintojaan on pakko jatkaa. Kehuja jaan Karppinen-Kummunmäelle erikseen siitä, että hän miettii hyvin avoimesti ”omien”, eli historiaa ammatikseen tutkivien vastuuta suuren yleisön menneisyyskuvan rakentumisessa. Lisäksi hän tekee konkreettisia ehdotuksia kirjailijoiden ja tutkijoiden yhteistyön lisäämisestä.

Minua kiinnostaa aihepiirissä faktan asema fiktiivisen tarinan, ja erityisesti historiallisen romaanin elementtinä. Ovatko faktat ylipäättään tarpeen, ja jos ovat, miksi ja millaisina? Aloitan vastausyritykseni vähän löysällä fiktion, eli sepitteen määritelmällä, jonka mukaan sepite tarkoittaisi ainakin sitä, että se ei sisällä väitettä sisältämiensä tapahtumien ja olioiden tosiasiallisuudesta. Ei siis myöskään väitettä siitä, että ne *eivät* olisi tai olisi olleet totta. Poikkeuksiakin tosin lieinee. Esimerkiksi satuihin tai fantasiaan kieltävä väite taitaa ainakin implisiittisesti sisältyä. Toisaalta voimme joka tapauksessa rajata sadun ja

fantasian *historialliseen* romaaniin keskittyvän tarkastelumme ulkopuolelle. Samalla voimme hyvästellä taiteen autonomiateorian, eli näkemyksen, jonka mukaan fiktiivinen teos muodostaa oman, itseriittoisen maailmansa, jonka kaikki mahdolliset viittaukset reaali maailmaan ovat epäoleellisia. Historiallinen-sana genren nimessä velvoittaa, mutta kuinka pitkälle?

Niin maallikot kuin jotkut alan teoreetikotkin näyttävät päätyvän usein vähän epämääräiseen vastaukseen, jonka mukaan historialliseksi romaaniksi voidaan katsoa vain sellainen teos, jonka ”näyttämö” – joskaan eivät (kaikki) sen hahmot ja tapahtumat – vastaa alan tutkijoiden tuloksia ja tulkintaa. Ellei vastaa, teos lykättäköön vaikkapa juuri fantasia-hyllyyn. Lukijalle on annettava mahdollisuus tämä-ainakin-voisi-olla-tapahtunut-tunnelmaan. Hänen on voitava paneutua tekstiin ”epäuskon tarkoituksellisen, väliaikaisen häivyttämisen” (Samuel Coleridge) asenteella. Pahat asia-virheet tai aikakauteen istumattomat henkilöhaahmot saisivat epäuskon taas heräämään.

Mutta kuinka syvälle lukijaa sitten pitäisi auttaa epäuskonsa hautaamaan, ja mitkä signaalit ainakin nostavat sen pintaan? Tässä on mielestäni koko asian yksi kipukohta. Miksi juuri *tiettyjen* historiallisten faktojen olisi oltava paikallaan? Ja mitä ne olisivat? Karppinen-Kummunmäki esimerkiksi näyttäisi ajattelevan, että saamme luonnollisesti kehitellä fiktiivisen henkilön, mutta hänen olisi käytäydyttävä historiallisesti. Siis mielikuvitus-henkilön olisi käytäydyttävä tietyllä, reaali maail-

---

VTT **Kari Heino** on vapaa tutkija ja toimittaja sekä historiallisen dekkarin harrastaja.

Sähköposti: karg@luukku.com.

masta määräytyvällä tavalla? Ehkä se on tarpeen epäuskon häivyttämiseksi, mutta se on myös ongelmallista. Voi näet alkaa näyttää siltä, että reaali maailma on kolonialisoimassa sepitteen maailmaa ja vieläpä varsin mielivaltaisesti. Fiktio alkaa muistuttaa historiankirjoitusta. Toisaalta on kyllä väitetty, että fiktio voikin parhaimmillaan jopa ylittää historiankirjoituksen. Näin katsoo esimerkiksi Dorrit Cohn itse Tolstoin ajatelleen. Tolstoin näkemys liittyy fiktion mahdollisuuteen kuvata historiallisia tapahtumia yksilön näkökulmasta, ”sellaisena kuin ne todella tapahtuivat”, vastakohtana historiakirjoituksen tavalle liittää sekavat sattumukset jälkikäteisesti ja ulkoa päin päämääriä yhtenäiseksi, ymmärrettäväksi tapahtumaketjuksi.

Ymmärrän tilanteen siten, että historiantutkijan epäusko herää herkemmin kuin meidän maalikoiden eli hän havahtuu helpommin siihen, että romaanin historiallisina esitetyt faktat repsottavat. Ja ymmärrän senkin, että se usein ärsyttää. Lisäksi olen toki pannut merkille, että myös suuri yleisö viilaa ahkerasti pilkkuja. Ja kyllä kirjailijakin antavat tukea Karppinen-Kummunmäelle ja muille samalla lailla ajatteleville. Matti Rönkä esimerkiksi kirjoittaa Paula Arvaksen ja Kirsi Luukosen toimittamassa artikkelikokoelmassa (2012), että ”vankkojen faktojen päälle voi rakentaa uskottavaa tai mahdollista fiktiota”. Rönkä ei ole lisän-

nyt lauseensa eteen vain-sanaa, mutta kyllä hänen turinoinnistaan voi päätellä, että se siihen oikeastaan kuuluisi. Faktaa siis kaivataan fiktion perustaksi laajalla rintamalla niin nykypäivään kuin historiaan sijoittuviin teoksiin.

Mutta miksi ja missä määrin faktaa lopulta tarvitaan, tässä vihdoin ehdotukseni. Kuten yllä totesimme, lukijat kaipaavat *historialliseen* tarinaan usein tämä-voisi-olla oikeasti-tapahtunut -moda-liteettia. Haemme tuttuutta, samaistumiskohtia, tarttumapintaa ja uskottavuutta, joka tosin historiallisen referentiaalisuuden lisäksi riippuu myös romaanin fiktiivisen maailman loogisuudesta. Koska olemme eri tavoin herkkiä epäuskon heräämisen suhteen, faktojen tarpeellisesta saati ”oikeasta” määrästä ja laadusta ei voida sanoa mitään tarkkaa. Ehkäpä taustalla jopa häämöttää wittgensteinilainen tuntuma siitä, ettei niistä pitäisi sanoa yhtään mitään. Historiallista kaunokirjallisuutta kirjoittavat joka tapauksessa päättäjät. Ja heidän kustantajansa, jotka puolestaan kuuntelevat markkinoita, eli lukijoita, joista osa on historiantutkijoita.

Historiantutkijan ei siis tosiaan kannata mennä kirjailijaa erikseen pyytämäti neuvomaan, mutta voi hän toki mennä kirjailijan tykö ja tarjota kokonaan vaihtoehtoisen, paremman tarinan. Aivan erinomainen huomio Karppinen-Kummunmäeltä hänen puheenvuorossaan. ■